

לא נצרכה משנתנו להשמיענו שהנזיר מגלח על טומאת "מת שלם", אלא למת שלם שאין עליו כזית בשר, שאינו מטמא משום כזית מן המת, אלא משום "מת שלם".⁽²⁾

ועדיין יאמר [יקשה] רבי יהודה: ⁽³⁾ על אבר ממנו מגלח כמבואר במשנתנו שהוא מגלח על אבר מן המת ואף על פי שאין עליו כזית בשר, על כולו לא כל שכך!⁽⁴⁾

אלא לכך נצרך התנא להשמיענו שהנזיר מגלח על "טומאת מת שלם", כשם דאמר רבי יוחנן ליישב את המשנה באהלות [ב א] ששנינו שם: "ואלו מטמאין באוהל, המת וכזית מן המת", והוינן בה: למה לי למיתני "מת" כיון דקתני "כזית מן המת":

לא נצרכה המשנה לחדש טומאת מת שלם

כך שנה לי רבי מאיר: "על אלו טומאות הנזיר מגלח: על המת, ועל כזית מן המת".

כעם רבי יהודה, ואמר להן לתלמידיו:

וכי לא כך אמרתי: "אל יבנסו תלמידי רבי מאיר לכאן מפני שקנתרנין הן"!?

שהרי אם על כזית בשר מן המת הוא מגלח, הרי שעל המת כולו לא כל שכך שהוא מגלח, ולמה לי לשנות: "על המת"?!⁽¹⁹⁾

אמר רבי יוסי: א-1

יאמרו התלמידים: "מאיר שכך [מת], יהודה כעם,⁽¹⁾ יוסי שתק, תורה מה תהא עליה"!?

ואמר רבי יוסי לפרש את המשנה כפי שהיה שונה אותה רבי מאיר:

פירש: "לקפחני, כמו מעמידין זקיפין לפניהם ואחרים מאחוריהם, וכשילין של ברזל בידיהם וכל המבקש לחזור - ממערכי המלחה - הרשות בידו לקפח את שוקיו [סוטה מד א], לקצץ רגלינו בהלכות, להודיע שהם חריפים ואין עומד כנגדם".

19. תוספת ביאור:

אין כוונת הגמרא בקושייתה לתמוה לשם מה שנינו כלל "על המת" והרי בפחות מכך הוא מטמא, כי ודאי היות ושנינו "על המת" משמע שיש דין "טומאת מת שלם" והנזיר מגלח עליה, אלא שקושייתה הגמרא היא: לשם מה הוצרך התנא להזכיר זאת, כיון שבלאו הכי מגלח הוא משום כזית בשר, ואין בזה שום נפקא מינה לדינא.

ובהמשך הגמרא מבואר, שקושיא זו הקשו גם על המשנה באהלות ששנינו בה: מת וכזית מן המת מטמאים באוהל; וכוונת הקושיא שם

היא: לשם מה נתחדשה הלכה של "מת שלם", כיון שבלאו הכי הוא מטמא משום כזית.

1. ראה מהרש"א קדושין נב ב.

2. בפשוטו משמע, שכשמת היה עליו כזית בשר אלא שנרקב, ומכל מקום הרי הוא מטמא בתורת "מת שלם".

3. נוסחת הריב"ן היא "יאמרו", והתוספות כתבו: עדיין יכול להקשות ולומר, וכנראה הכוונה לרבי יהודה, ועל פי זה נתבאר.

4. תמה ב"ברכת ראש": הרי יש לומר שאין עליו בשר כראוי שאינו מטמא באוהל משום אבר כמבואר במשנתנו, ראה שם שהוכיח שהוא מטמא משום "מת שלם", [ובפשוטו ממקומו הוא מוכרע שהוא מטמא בלי בשר כראוי, שהרי אם אין עליו כזית בשר בכל גופו הרי הוא טמא,

אלא ברובע קב עצמות, ולענין גילוח בחצי קב, מכל מקום כשעצמות רוב בנינו רוב מנינו של מת שלמות הן, אין בהן שיעור כלל, והן מטמאות אפילו באוהל וכמבואר במשנה באהלות [ב א], וזה הוא "על המת" ששינו במשנתנו לענין גילוח.

ולא תיקשי: תיפוק ליה משום אבר, כי אין בו אבר שלם שאין כאן אלא עצמות ואין די בזה להיות אבר. (6)

שינו במשנה: על אלו טומאות הנזיר מגלח וכו' ועל כזית מת ועל כזית נצל:

תנו רבנן: איזהו נצל?

הוא בשר המת שנרקב ונימוח תחילה ואחר כך קרש, וכן מוחל המת [כמין מים היוצאים מבשר המת] שהרתיח, הורתח והעלה בועות, ומפרש לה ואזיל.

שהיא מטמאה באוהל, אלא לנפל שלם שעדיין לא נתקשרו אבריו בגידין, (5) ומאחר שאין בו גידין אינו מטמא בתורת אבר, שאין אבר אלא בשר גידים ועצמות, ואינו מטמא באוהל אלא משום "מת שלם".

הכא במשנתנו נמי, בנפל שלא נתקשרו אבריו בגידין צריכים אנו לדין "טומאת מת שלם" שהנזיר מגלח עליו.

רבא אמר תירץ:

לא נצרכה — דין גילוח על טומאת מת שלם — אלא לעצמות שלמות המהוות רוב בנינו ולעצמות שלמות המהוות רוב מנינו של מת, ואפילו שאין בהן אפילו רובע הקב עצמות.

כלומר: אף שבעצמות שבורות הבאות מרוב מנינו ורוב בנינו של מת, אין בהם טומאה

6. א. נתבאר על פי לשון התוספות "והיינו על המת דקתני במתניתין דליכא אבר שלם", ובפשוטו כוונתם כפי שנתבאר.

ב. כתבו התוספות שרבא לא תירץ אלא את משנתנו, אבל את המשנה באהלות אי אפשר לפרש כן, היות ובמשנה זו כבר שינו טומאת רוב בנינו או רוב מנינו של מת, ובהכרח מתפרשת טומאת מת שלם שנוכרה באהלות לענין נפל שלא נתקשרו אבריו בגידין.

ולכאורה צריך ביאור: אם כן למה הוצרך רבא לתירוץ אחר מרבי יוחנן, והרי כיון שאת אותו לשון באהלות אנו מפרשים לענין נפל, אם כן למה לנו לפרש כאן באופן אחר?!

וביאור דבריהם הוא, שרבא בא לומר שבמשנתנו אין אנו צריכים לדחוק שהנפקא מינה היא באופן רחוק של נפל, אלא שיש בזה נפקא מינה קרובה יותר, ברוב מנינו ורוב בנינו

ואם כן ודאי שאין לו בכל האברים בשר כראוי; וראה עוד שם שביאר מה עלה על דעת רבי יוסי לתרץ כאשר תירץ, והרי אכתי תיקשי קושיית הגמרא: "על אבר ממנו מגלח וכו'".

5. א. "שכולו קיים ועדיין לא נתקשרו אבריו בגידין, שהרי כל אבריו נוצרים ועדיין אין עליו כזית בשר", לשון רש"י חולין פט ב.

ב. יש לעיין, דאכתי תיקשי: הרי באותה משנה מבואר שעצמות שלמות המהוות רוב בנינו של מת או רוב מנינו של מת מטמאין אף על פי שאין בהם רובע קב [וכמובא בהמשך הסוגיא], ואם כן תיפוק ליה אף בנפל משום דין זה?!?

וב"ארוזי הלבנון" הביא בשם האחרונים, שכל עצמותיו לא קרשו עדיין, ולא הוי בכלל עצמות.

וכן תיקשי על מוהל שהרתיח, מה מוסיפה הרתיחה לענין זה!?

אמר פירש רבי ירמיה: לעולם הברייתא עוסקת **בסתם**, כלומר: שנמצא מיחוי סתום שאין אנו יודעים את טיבו אם מיחוי בשר המת הוא, או כיחו וניעו הוא; ודקשיא לך: כי קרש מאי הוי?!

אי קרש אותו מיחוי הרי ודאי מוהל⁽⁷⁾ הוא, כלומר ודאי בשר המת שנימוח הוא, כי אין כיחו וניעו של מת באים לידי קרישה; אי לא קרש, **דילמא כיחו וניעו** [ליחות היוצאות מן הפה והאף]⁽⁸⁾ הוא.

וכן אם הרתיחו את המוהל והעלה בועות, בודאי מוהל היוצא מן המת הוא, ולא כיחו וניעו שהוא אינו מעלה בועות בהרתחה.⁽⁹⁾

בעא מיניה אביי מרבה בדין"טומאת נבלות":

ומקשינן: הרי הא פשיטא שאין הקרישה מוסיפה לטומאה או לגילוח, אלא בשר המת שנרקב ונימוח הוא הנקרא "נצל", ואם כן **חיבי דמי נצל** שהוא צריך קרישה?!

אי משום דהברייתא עוסקת בכגון **דלא ידעינן** דאותו מיחוי **דידיה הוא**, כלומר: אין אנו יודעים אם אותו מיחוי אכן בשר המת הוא שנימוח ומטמא משום "נצל", או שמא אינן אלא ליחות היוצאות מהפה והאף שטהורים הם —

אם כן **כי קרש מאי הוי** [מה בכך שקרש], והרי עדיין הספק במקומו עומד, ואיך יגלח מספק?!

אלא ידעינן דידיה הוא [ידוע לנו שמיחוי בשר המת הוא], אם כן **אף על גב דלא קרש** יגלח הנזיר עליו, שהרי הקרישה אינה מוסיפה לטומאה או לגילוח?!

והמאירי כתב: "מתוך שלענין אוהל נשנית - במסכת אהלות - ברובע קב, תפשוה כן דרך שיטפא, והיה להם לשנות כאן: אף על פי שאין בהם חצי הקב".

7. לכאורה הלשון אינו מדוקדק, שהיה לו לומר: בשר המת שנימוח הוא, וראה "קרן אורה".

8. "כיחו" הוא רוק הפה, "ניעו" הוא ליחת החוטם, כן פירש רש"י בבבא קמא ג ב; והתוספות שם - בשם רבינו תם - נחלקו עליו, ולשיטתם: "כיחו" הוא היוצא מן הגרון בכח, ו"ניעו" הוא היוצא מן הפה על ידי נענוע.

9. א. נמצא לפי מהלך הסוגיא כפי שפירשו התוספות, שנחלקו המקשן ורבי ירמיה במציאות

של מת שאף הוא מטמא משום "מת שלם".
ג. כתבו התוספות: "לרבי יוחנן תנא ושייר במתניתין רוב בניינו ורוב מניינו, אי סבירא ליה דנזיר מגלח עלייהו", וכתבו האחרונים שאין להקשות מאי שייר דהאי שיר, כיון שרוב בניינו ורוב מניינו הם שנים.

ד. ראה מה שהביא ב"קרן אורה" במשנתנו [בד"ה ועל חצי קב] בשם ה"לחם משנה" הבנה אחרת בשיטת התוספות בענין עצמות של רוב מנין ורוב בנין, ומה שהקשה עליו.

ה. מה שנקט רבא "רובע הקב" אף על פי שלענין גילוח הנזיר השיעור תלוי בחצי קב עצמות, כתבו התוספות: "לרבותא נקטיה דאף על פי שאין בו רובע עצמות [שהוא השיעור לענין טומאה], כיון שיש בו רוב המנין או רוב הבנין".

האם יש נצל לבהמה, או אין נצל לבהמה? כלומר: האם כזית נבלה שנרקבה ונימוחה⁽¹⁰⁾ מטמאת טומאת נבילות במגע ובמשא כבשר הנבילה, כשם ש"נצל" של מטמא טומאת מת כבשרו, או לא.

מי אמרינן: כי גמירי [לא נתקבלה הלכה אל]א [בנצל] [בשר המת שנרקב ונימוח] דאתי [הבא] מאדם ולענין טומאת מת, אבל נצל דאתי [הבא] מבהמה לטמא טומאת נבלות, לא נתקבלה הלכה שהוא מטמא.

או דילמא: לא שנא, ויש נצל לטומאת נבילה כלטומאת מת.

ומפרשינן: הניחא למאן דאמר: (11) טומאה חמורה — טומאת נבילה מטמאה עד לגר בלבד, כלומר: עד שתיפסל מלאכול לגר, (12) אבל אם נפסלה מאכילת גר [כלומר: מאכילת אדם], שוב אינה מטמאה —

ואילו טומאה קלה [טומאת אוכלין]⁽¹³⁾

אם קרישה בחינה היא לידע אם יכחו וניעו הוא אם לאו.

ב. צריך ביאור: כיון שסבר המקשן שקרישת המיחוי אינה בחינה, ואף ידע שהקרישה אינה סיבת טומאה או גילוח, אם כן היה לו להקשות בפשיטות: קרישה זו מאי עבידתיה?! כי מהיכי תיתי לומר שיש כאן איזה ספק.

תוספת ביאור בענין נצל:

א. "נצל" מיקרי בשר המת שנרקב ונימוח מאליו, או מוהל היוצא מן המת; ובוזה לכאורה אין צריך שיהא נרקב, אלא כל מוהל היוצא מן המת שם "נצל" עליו.

ב. גדר טומאת נצל: משמע ברמב"ם [טומאת מת ד ג] וכן כתבו בשם הגרי"ז כאן, שטומאת נצל אינה כשאר בשר המת שהוא מטמא, אלא שיש טומאת "בשר" ויש טומאת "נצל", וזה הוא שכתב הרמב"ם שם [ומקורו מן התוספתא]: "כזית בשר משני מתים וכזית נצל משני מתים וכו' הרי אלו מצטרפין זה עם זה, וכך כחצי זית בשר וכחצי זית נצל מצטרפין זה עם זה, ושאר כל הטומאות שבמת אין מצטרפין זה עם זה מפני שלא שוו בשיעוריהן", ומשמע ששני מיני טומאות שבמת הן, אלא שמצטרפין זה עם זה משום דשוו בשיעוריהן; וכן מוכח מן הסוגיא לפירוש התוספות, וכפי שיתבאר בהערה 16 לקמן.

ומיהו לשון תוספות בד"ה אלא: "או לא גמירי נצל בהמה להחשב כבשר", משמע שלא נאמרה הלכה אלא שאף הנצל בכלל בשר והכל דין אחד הוא, וצריך תלמוד; וסוגיית הגמרא בהמשך מתבארת בהכרח כדברי הרמב"ם וכפי שיתבאר בהערה 16.

ג. ביאור תיבת "נצל" כתב המפרש שהוא מלשון הפרשה, כמו שאמר יעקב לרחל וללאה [בראשית לא]: "ויצל אלהים את מקנה אביכם ויתן לי"; וקצת צריך עיון, דהניחא מוהל היוצא מן המת הפרשה היא, אך בשר המת שנימוח אינה הפרשה.

10. כן כתבו התוספות; ובפשוטו עיקר הספק הוא אף במוהל היוצא ממנה.

11. מחלוקת רבי יוחנן ובר פדא היא, והובאה בחולין עא א.

12. ומשום שנאמר [דברים יד כא]: "לא תאכלו כל נבילה, לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה", ודרשו חז"ל: הראויה לגר בלבד היא שקרויה נבילה לטמא במגע ובמשא.

13. כלומר: אף שאין עליה שם "נבילה" משנפסלה לאכול לגר, מכל מקום שם אוכל לא

מטמאה הנבילה **עד לכלב**, כלומר: עד שתיפסל מאכילת כלב, ואף שנפסלה מאכילת אדם. (14)

שפיר, כלומר: אין מה להסתפק אם מטמאה הוא כשהוא נצל, כי אפילו אם תאמר שנתחדשה טומאת נצל אף נבילה, מכל מקום הרי נרקב הבשר ושוב אינו ראוי לאכילת אדם ואינו מטמא.

אלא הספק הוא **למאן דאמר**: אף **טומאה חמורה** [טומאת נבלות] מטמאה הנבילה **עד** [כל עוד] שהיא ראויה **לכלב**, ואפילו אינה ראויה לאדם —

שהרי לשיטתו משכחת לה בשר נבילה שנרקב ונמחה ועדיין ראוי הוא לכלב, ובאופן זה **מאי איכא למימר** כלומר: בזה יש להסתפק, כי מאחר שנרקב ונימוח אין לטמאו אלא משום "נצל", ויש להסתפק אם יש "נצל" לבהמה.

תא שמע שאין טומאת נצל לנבילה, מהא דתניא:

נבלת עוף טהור אינה מטמאת במגע, ואינה מטמאת אלא בבית הבליעה.

שומן של נבלת עוף טהור **שהמחהו באור** [כאש], הרי הוא **טמא** היות וראוי הוא לאכילת אדם.

אבל אם נמחה השומן **בחמה** הרי הוא **טהור**, משום שכשהוא נמחה בחמה הרי הוא מסריח מחום השמש, ואינו ראוי לאכילת אדם. (15)

ואי סלקא דעתך יש נצל לבהמה וכן לנבלת עוף טהור, אם כן **אפילו בחמה נמי** תטמא ואף שנפסלה מאכילת אדם! (16)

ומשנינן: הרי **אימת ממוחי ליה** [מתני נמחה

היא, שנבלת עוף טהור לכולי עלמא אינה מטמאה משנפסלה לאכילת אדם.

16. א. נתבאר על פי תוספות והרא"ש; וביאור דבריהם בהכרח הוא, שנבלת עוף טהור המטמאת מטעם בשר, בזה יש שיעור שאם נפסל מאכילת אדם אינו מטמא, אבל אם תמצוי לומר שנתחדש טומאת נצל בבהמה, הרי שבזה לא נאמר השיעור של אכילת אדם [כי היא טומאה חדשה, וכדלעיל בהערה, **ראה שם**], ויש לטמאו אפילו נפסל מאכילת אדם, [וראה מה שתמה ב"חזון איש" טבול יום בהוספה לסימן ד ס"ק ד].

ומבואר מדבריהם שחלוק השיעור של "נבילה עד לגר" בכל הנבילות, לביין נבלת עוף טהור שאינה ראויה לאכילת אדם, שב"נבילה עד

פקע ממנה עד שתיפסל מאכילת כלב, ואם טמאה היא הרי היא מטמאה אחרים כשיש בה כביצה; ולא דוקא נבילה, אלא שיעור הוא בכל האוכלין.

14. דין טומאה קלה אינו מובא כאן אלא אגב רישא דטומאה חמורה.

15. כן כתבו התוספות והרא"ש; ואין לומר שכוונתם היא כמאן דאמר טומאה חמורה עד לגר, שהרי מחלוקת אמוראים היא ואיך נפרש את הברייתא כחד מאן דאמר, ועוד שהרי אם יש נצל לבהמה כתבו התוספות שהוא מטמא אפילו נפסל מאכילת אדם, ואילו למאן דאמר "עד לגר" הרי אפילו נצל אינו מטמא כשנפסל מאכילת אדם, כמבואר לעיל; אלא ודאי כוונתם

השומן כשהניחיהו בחמה], הרי בתר דאסרוח בחמה [לאחר שהוא מסריח מן החמה], וכיון דאסרוח שוב אינו ראוי אפילו לכלב, ואין שם "נצל" עליו, אלא הוי ליה כמו עפר בעלמא.

אגב שהובאה הברייתא ד"המחיהו באור" מביאה כאן הגמרא נידון נוסף שיש להוכיחו מאותה ברייתא.

תנן במסכת מכשירין [ה ט]:

כל הנצוק הרי הוא טהור, כלומר: המערה משקין טהורים לתוך משקים טמאים, אין הקילוח המחבר את המשקים הטהורים והטמאים, מהוה חיבור לטמא את המשקים הטהורים.

חוינ מדבש הזיפים [מין דבש עב] (17) והצפיחית [אף הוא דבש עב], (18) כי מתוך שהוא עב הרי הוא נידון כאוכל, וכאילו התחתון והעליון מעורבין יחד זה בזה, ונטמא הטהור.

בית שמאי אומרים: לא דבש הזיפים 1-ב והצפיחית בלבד אמרו —

אלא אף המקפה [תבשיל עבה וסמיך] של גריסין [פולין שנכתשו במכתשת ומחלקו לשתיים], ומקפה של פול [פולין שלמים], מפני שכשמערים את המקפה מכלי אל כלי, כשפוסק הקילוח היא סולדת [מתכווצת] וחוזרת לאחוריה. (1)

קתני, יש לפרש שהמחיהו בידים כמו "המחיהו באור", ולכן אינו מטמא מטעם נצל.

17. בביאור "דבש הזיפים" נחלקו אמוראים בסוטה מח ב:

רבי יוחנן אומר "דבש שמזייפין אותו", כלומר: מתוך שהוא עב מאד, דרך לזייפו ולמהול בו מים; ריש לקיש אומר: על שם מקומו שנקרא "זיף".

18. "צפיחית" הוא דבש שרודה אותו מן הכוורת מעורב עם השעוה, ולכן הוא עב.

1. א. בערוך ערך סלד, כתב: "מה שבשפת הכלי חוזר לכד שונשפך ממנה", ומבואר, שאין כל העמוד חוזר, ואף על פי כן כל העמוד הניצוק נחשב חיבור.

ב. במאירי הקדים מה שאמרו במכשירין [ה י], שהמערה משקה צונן לחם, ניצוק הוי חיבור משום שזיעת [אידי] המים עולה כתימורת של

לגר" אין חילוק בין בשר לבין נצל שאינם מטמאים אם נפסל מאכילת גר, כמבואר לעיל, ואילו השיעור בנבלת עוף טהור אינו אלא בבשר, אבל בטומאת נצל לא נאמר שיעור זה, וכל אלו הדברים צריכים תלמוד.

ב. ביארו התוספות שאף אם תמצי לומר "אין נצל לנבילה", מכל מקום לא תיקשי למה אם המחיהו באור הרי הוא טמא, והרי בשר שנמחה אינו מטמא אלא משום נצל; ומשום דנצל לא הוי אלא "כשנרקב ונמחה מעצמו", ולא כשהמחיהו באור.

ובפשוטו עיקר כוונתם היא משום שאינו נרקב, ואין הקפידא שיימחה מעצמו, ולכן אף ש"המחיהו בחמה", דמשמע שנתנו אותו בחמה להימחות, הרי הוא מטמא משום נצל אם יש נצל לבהמה; ואולם ב"באר משה" כתב, ד"המחיהו בחמה" היינו שהניחיהו בצל וחמה ממילא באה, וחידוש הוא בהבנת דברי התוספות; ועוד תיקשי לפירושו: מאי מקשה הגמרא בהמחיהו בחמה שיטמא משום "נצל", והרי כיון ש"המחיהו"